

Nietzsche’de Güç, Canlılık ve Doğa

Orkun Tüfenk

¹Ph. D. Candidate; Dokuz Eylül University- Philosophy

Özet

Friedrich Nietzsche geleneksel felsefi yaklaşımlardaki özgürlüğün bilinçten, köleliğin bedenden kaynaklandığına ve çoğu modern felsefedeki özgürlüğün yalnızca insani bir görüngü olduğuna yönelik düşünce kalıplarının aksine, köleliğin de özgürlüğün de bedensel süreçlerden türediğini öne sürer. Bu makalede, Nietzsche’nin, insani etkinliği doğal süreçlerden koparmamasına rağmen, nasıl olup da onu dışsal doğal yasaların belirlenimine kurban etmeksizin yenilik, yaratma, özgürlük, fark ve etkinlik temelli bir felsefe oluşturabildiği gösterilecektir. İlk olarak bitki, hayvan ve insan ilişkisi üzerinden, Nietzsche’ye göre, tüm varlıklarda ortak olan kölelik ve özgürlük süreçlerinin biriktirilen ve harcanan güçlerin bir sonucu olduğu iddia edilecektir. Son olarak, insanın doğaya zararlı müdahalesini geri çevirmeye yönelik geleneksel ekoloji anlayışlarının aksine, Nietzsche’nin verimlilik merkezli felsefesinden hem tehlike içindeki hem de tehlikeli bir yaşam olarak, yine hem tehlike içindeki hem de tehlikeli bir ekosistemi olumlayan, sıradışı bir ekosistemler anlayışının çıkabileceği iddia edilecektir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hayvanı; insan bitkisi; biriktirilen güç; harcanan güç; yeni ekosistemler

Power, Vitality and Nature in Nietzsche

Abstract

Contrary to both the traditional philosophical approaches arguing that freedom is originated from consciousness but slavery stems from body, and the modern philosophy maintaining that freedom is only a human phenomena, Friedrich Nietzsche asserts that both freedom and slavery are rooted in bodily processes. In this article, it will be shown how Nietzsche, despite he doesn't separate human activity from natural processes, can create a philosophical manner based on innovation, creation, freedom, difference and activity without sacrificing human activity to the determination of external natural laws. Firstly, through relationship among plants, animals and human beings, it will be claimed that, according to Nietzsche, the processes of slavery and freedom, which are common to all creatures, are result of the stored up or used up forces. Secondly, it will be argued that, unlike traditional ecological understandings desiring to reverse human beings' harmful intervention in nature, it would be derived from Nietzsche's fruitfulness-centered philosophy that an extra ordinary understanding of ecosystems embraces an endangered/dangerous ecosystem as a kind of endangered/dangerous life.

Keywords: Human animal, human plant, storedup force, used up force, novel ecosystems

Corresponding Author : Orkun Tüfenk
Dokuz Eylül Üniversitesi, Felsefe Bölümü, Doktora Öğrencisi, İzmir,
Türkiye

E-mail : tufenkorkun@hotmail.com

Manuscript received : January 28,2019

Revised manuscript accepted : March 9, 2019

Nietzsche'de Güç, Canlılık Ve Doğa

Giriş

Friedrich Nietzsche geleneksel felsefi yaklaşımlardaki özgürlüğün bilinçten, köleliğin bedenden kaynaklandığı ve çoğu modern felsefedeki özgürlüğün yalnızca insani bir görüngü olduğu yönündeki düşünce kalıplarının aksine, köleliğin de özgürlüğün de bedensel süreçlerden türediğini öne sürer. Bu çalışmada, Nietzsche'nin, insani etkinliği doğal süreçlerden koparmamasına rağmen, nasıl olup da onu dışsal doğal yasaların belirlenimine kurban etmeksizin yenilik, yaratma, özgürlük, fark ve etkinlik temelli bir felsefe oluşturabildiği gösterilecektir. İlk olarak, tüm varlıklarda ortak olan kölelik ve özgürlük süreçlerinin biriktirilen ve harcanan güçlerin bir sonucu olduğu iddia edilecektir. Daha sonra VanessaLemm'in Nietzsche'de yakaladığı bitkisel yaşamın ikisi egemenliğe (köleliğe), ikisi çeşitliliğe (özgürlüğe) işaret eden dördü kategorizasyonu güç biriktirme ve güç harcama süreçleri ilişkilendirilip, bitkisel yaşamda köleliğin ve özgürlüğün anlamı tartışılacaktır. Burada amaç bitkisel ile insani yaşama dair, bir bakıma zamansal/tarihsel süreçler, bir bakıma etik kavramlar olarak, köle, aşağı veya düşük çağlar/tipler ile özgür, yüksek ve ihtişamlı olan çağları/tipleri birbirinden ayırmak; köleliğin güç biriktirme, özgürlüğün ise (güç biriktirmenin sonundaki taşma olarak) güç harcama aşamasına tekabül ettiğini iddia etmektir. Nietzsche'nin etik ve politik realizmine göre, kimse (bitki bireyleri ve toplulukları veya insan bireyleri ve toplulukları) egemenlik mücadelesi vermeden (köle kalmadan) veya güç biriktirmeden özgürleşemez ve güç harcayamaz. Bir sonraki basamakta ise, güç biriktirme ve güç harcama aşamaları hayvan-insan bağlamında tartışılacaktır. Bu noktada hayvan ve insanda ortak olarak bulunan sürü içgüdüğü güç biriktirme, yırtıcı hayvan içgüdüğü de güç harcama aşamasına atfedilecektir. Ekoloji tartışmasına geçmeden önce de, Nietzsche'nin güç miktarına dayalı felsefesine göre, insanın çileci pratikler, dar kafalılık, işkence ve acımasızlık yoluyla muhteşem sayıda güç biriktirmesinin insan ile bitki ve insan ile hayvan arasındaki tek fark olduğu gösterilecektir. Son olarak da, yirminci yüzyıldaki birçok düşünürün aksine, Nietzsche'nin insan etkinliğini özgürlük, fark, yenilik ve yaratıcılığın kaynağını bedensellikten koparılmış bir şekilde düşünen ve yargılayan bir varlık olarak insanda değil de; doğal kuvvetlerde, bedende, duyumda ve canlılıkta aramasından ötürü, ekoloji temelli ve içkin felsefi yaklaşımlar açısından verimli bir düşünür olduğu öne sürülecektir. Bu bağlamda, GerardKuperus'tan da beslenilerek insanın doğaya zararlı müdahalesini geri çevirmeye

yönelik geleneksel ekoloji anlayışlarının aksine, Nietzsche'nin verimlilik merkezli felsefesinden hem tehlike içindeki hem de tehlikeli bir yaşam olarak, yine hem tehlike içindeki hem de tehlikeli bir ekosistemi olumlayan, sıradışı bir ekosistemler anlayışının çıkabileceği iddia edilecektir.

Nietzsche, her ne kadar ontolojiden uzak dursa da, Daniel W. Smith'in Deleuze, Spinoza ve Nietzsche bağlantısı hakkındaki yorumlarına bakıldığında, Spinoza'nın yaptığı gibi, Ortaçağ Avrupa'sındaki teoloji tartışmalarından alınan bir kavram olan tek-sesli varlık anlayışını, etik merkezli felsefesine uyguladığı görülebilir (Smith, 2003, s. 55). Ortaçağ Avrupa'sında Duns Scotus'un ve onun izleyicileri olan Chartres Okulu'nun bağlı olduğu tek-sesli ve tek anlamlı varlık görüşü, evrendeki varolanların ve olanların farklı anlamda var olduğunu öne süren çift-sesli varlık anlayışının aksine, evrendeki (örneğin Tanrı, insan, hayvan, bitki gibi) tüm varolanların ve olanların tek ve aynı anlamda var olduğunu öne sürer (Smith, 2003, s. 53). Bu düşünce biçimi Spinoza'nın panteizmi ve Friedrich Nietzsche'nin ahlaki natüralizmi tarafından sürdürülür. Nasıl ki Ortaçağ'da Scotus'un takipçileri içerisinde "Tanrı olmak" ile "insan olmak" ontolojik düzeyde aynı anlama geliyor ise; Nietzsche'de de niteliksel düzeyde "cansız olmak", "insan olmak" ve "bitki veya hayvan olmak" aynı değere sahiptir. Evrende farklı türler ve biçimler arasındaki fark yalnızca güç veya enerji miktarıyla bağlantılıdır. Evrendeki tek nitelik güç istencidir; evrenin çeşitliliği güç ve etkinlik dereceleri arasında niceliksel farkın ürünüdür.

Tek-sesli ontolojik yaklaşımda varlık dereceleri arasındaki soyut ve niteliksel hiyerarşi ortadan kaldırılmıştır. Buna paralel olarak Nietzsche'nin değerler felsefesi açısından insan olmanın değeri ile hayvan veya bitki olmanın değeri arasındaki etkinliği (güç miktarını) önceleyen ayırım iptal edilmiştir. İlk elden Nietzsche yaşamı beslenme olarak tanımlar (Nietzsche, 1968, §641) ve güç biriktirme veya güç (kuvvet veya enerji) depolamayı yaşamın ilk biçimi olarak görür (Nietzsche, 1968, §995). Fakat evrendeki her şeyin amacı nihai olarak gücün harcanmasıdır çünkü "güç istenci kendisini (...) kuvvetin harcanma tarzında ifade eder"(Nietzsche, 1968, §639). Yaşamın ilk aşamasındaki, Nietzsche'nin "görenek ahlaki" dediği şeyin hüküm sürdüğü dönemdeki, "insan soyunun en uzun dönemi boyunca vermiş olduğu uğraş"ı, onun "tarih öncesi uğraş" zamansal/tarihsel olarak edilgin, savunma halinde veya tepkiseldir, başka bir deyişle, insan bu aşamada "hesaplanabilir kılınmıştır"(Nietzsche, 2011, II. §2). Güç biriktirmek tam da bu tepkiselliğe tekabül etmektedir. Bu anlamda tepkisellik beslenmenin ilkel biçimidir. İlkel aşamada organizma ileride daha güçlü ve özel bir

harcama yapmak için güç biriktirir; sınırlı sayıda harcama yapar. Yaşam beslenme veya güç (enerji) birikiminden kaynaklanmaktadır; başka bir deyişle, yaşam gücün niteliğinden değil, niceliğinden meydana gelmektedir. Aşırı beslenen canlı, biriktirdiği güç miktarını organize edemediği noktada bölünmek, üremek ve çeşitlenmek zorundadır. Bu nedenle, Nietzsche'ye göre, "bu muazzam sürecin sonu"na baktığımızda, güç biriktirmenin sonucunda, görenek ahlakının elinden kurtulmuş egemen veya özerk bireyi görürüz (Nietzsche, 2011, II. §2). İşte tam da bu sınırdan sonra parçalanma ve üreme, veya özgürlük, başlar. Bu aşama tehlikeli bir yaşam olarak güç harcama veya güç kullanma aşamasıdır.

Yaşamın evrimi açısından da güç biriktirme ve güç harcama alışkanlıkları belirleyicidir. İnsan diğer canlılara nazaran içgüdüler karmaşasını daha yoğun yaşayan ve bu karmaşayı aşmak, içgüdülerini organize edebilmek adına kendisine ve etrafına en yüksek derecede eziyet uygulayabilen yegâne canlıdır. Ve o en acımasız hayvan türü olarak aşırı derecede güç biriktirme ve güç harçayabilme potansiyeline sahiptir. Nietzsche *Güç İstenci*'nde şöyle yazar:

İnsan doğa kuvvetleri üzerinde egemenlik kurar, kendi vahşiliği ve şehvet düşkünlüğü üzerinde egemenlik kurar (arzular itaat etmeyi ve yararlı olmayı öğrenir); insan, insan-öncesine kıyasla, "mutluluk"ta bir artışı değil, muhteşem bir güç miktarını ifade eder (Nietzsche, 1968, §704).

İnsani erdemler ile hayvani-bitkisel eylemler, hatta inorganik doğadaki hareketler arasında niteliksel bir fark yoktur. Nietzsche'ye göre, inorganik doğada mekanik yasalar olarak işleyen itme ve çekme kuvvetleri hareket yasalarından ziyade güç istencinin ifadesi, "içsel bir olayın semptomları"dır (Nietzsche, 1968, §619). Örneğin sürü içgüdülerinde içsel bir olay olarak çekme kuvveti iş başındadır; böylece çekme kuvveti bir arada kalma değerleri olarak barış, aşk ve mutluluk ideallerinde ifade edilir. Güç biriktirmek açısından bir araya gelen güçsüz sürü bireyleri arasında, güç depolama açısından mekanik anlamda çekme kuvvetlerini anımsatan bir kuvvet hâkimdir. Oysa gücünü hâlihazırda biriktirmiş ve yüksek bir aşamaya ulaşmış yırtıcı bir hayvanda sürüden uzak kalma ve *mesafe pathosu* itme kuvveti olarak etkindir. Nietzsche doğal kuvvetlerin niyetlerden ve *pathos*'tan ayrı düşünülmemeyeceğini bildirir. "Güç istenci bir varlık, bir oluş değil, aksine bir *pathos*'tur" (Nietzsche, 1968, §635). Nietzsche doğa bilimleri ile etik, determinizm ile özgür irade arasındaki uçurumu güç istenci kavramını ve güç miktarı yaklaşımını merkeze alarak ortadan kaldırmaya çalışır. Böylece etiği ahlaktan, doğa bilimlerini de yöntem egemenliğindeki bir mekanizmden kurtarır.

Nietzsche güç miktarı yaklaşımıyla değer felsefesini birleştirir ve değer ölçütünü tepkisel ile etkin veya zayıf ile güçlü arasındaki farka yerleştirir. Tepkisellik veya zayıflık güç biriktirme aşamasını ifade eder, zayıf zorunlu olarak güç biriktirmelidir; zayıflıkla yaratılan her değer zayıflığın semptomudur ve güç biriktirmeye yöneliktir; fakat bu düşük bir düzeye gönderme yapar, başka bir deyişle, kölecedir. Tepkisellik yerini daha yüksek bir düzey olan etkinliğe veya güç harcama aşamasına bırakmalıdır. O, değeri etkinlik kıstasına bağlayarak, değer yaratmak için değer yaratmanın dışında bir ölçüt aramadığını ilan eder. Değer ölçütü değer yaratmanın içerisinde belirlenmelidir. Tepkisel olarak değer yaratma veya kölece değer yaratma bir krizle ve değer yaratamama olarak tükenmişlikle sonuçlanacak, kendi eleştirisini kendi içinde taşıyacaktır. Bir değer yaratamama (etkinsizlik, eylemsizlik veya nihilizm) durumu değer krizi ve eleştirisidir, içkin eleştirisidir. Nietzsche ontoloji ve değer felsefesini hermeneutik ile birleştirir ve “güç istenci yorumlar” (Nietzsche, 1968, §643) diye yazar. Güç mücadelesi yorumlar düzeyindedir. Güç istenci güç biriktirme aşamasında veya kölelikte güvenli ve belirsizlikten arınmış bir dünya tasarlar; bu aşamada güç istenci savunmadadır; yaşamı koruma ilkesi uyarınca, dünyayı özdeşlikler aracılığıyla katı bir gerçeklik şeklinde yorumlar. Güç harcama aşamasında ise güç istenci gerçeklikten kopar; tehlikeye, belirsizliğe ve yeniliğe atılır, başka bir deyişle, yorumlamada saldırgan ve cesur bir pozisyon alır. Yorumda güç biriktirme aşamasından güç harcama aşamasına cesaret ve saldırganlıkla geçilemediği, başka türlü söylersek, soylu değerler yaratılmadığı takdirde değerler krizi kölece değerlerin içkin bir eleştirisi olarak ortaya çıkar.

Güç istenci başta tüm yaşamın fizyolojik (bedensel ve estetik) kaynağı, ikincil olarak da evrene anlamını veren değerler hiyerarşisinin semantik ve hermeneutik kaynağıdır.¹ Güç istenci bu bakımdan, önce fizyolojik, daha sonra da ontolojik ve anlam yaratıcı bir “içsel istençtir”(Nietzsche, 1968, §619). Artık şunu rahatça söyleyebiliriz ki; Nietzsche’de ontoloji, hermeneutik ve semantik; fizyoloji, beden ve duyum menşelidir. Değer yaratılması ve etkinlik bedensel gelişimden ve güçten alınan zevkten doğar. Söz konusu zevk, acı ve hazzın ötesindedir. Beden daha yüksek bir bedene ulaşmak uğruna, acıyı dahi olumlayacak ve ondan zevk alacak şekilde eğitilmelidir. Böylece insanın ahlak adına bedene yaptığı tüm işkencelerin, başka bir deyişle, çileci ideallerin hedefi beden temelli bir paradigma içerisine çekilir. İnsan ahlak, ilerleme ve mutluluk örtüsüyle beden ve doğa üzerinde acımasız deneyler yapmaktadır. Bu çizgide insan müthiş bir güç biriktirme ve güç harcama kapasitesine sahip

olmuştur. Bu güç bedene ve canlılığa, diğer bir deyişle, doğal fenomenlere aktarılmalıdır.

Nietzsche şöyle yazar:

Bizim doğa bilgisine yönelik iştahımız bedenın kendisini mükemmelleştirmesi için bir araçtır. Daha doğrusu: beslenmeyi, yaşam tarzını ve bedenın yapısını değiştirmek için yüzlerce binlerce deney yapılmıştır; bedendeki bilinç ve değerlendirmeler, her çeşit haz ve hazzızlık bu değişimlerin ve deneylerin işaretleridir. Uzun bir zaman diliminde, bu hiç de bir insan meselesi değildir: o aşılacaktır (Nietzsche, 1968, §676).

Nietzsche'nin beden, yaratma ve etkinlik temelli etiğinin kavranması için bu üç unsur bir arada düşünölmelidir. Köle veya sürü hayvanı içgüdüğü de değer yaratabilir, efendi veya yırtıcı hayvan içgüdüğü de değer yaratabilir. Fakat kölenin veya sürü hayvanının yaratımı güçsüzlükten dolayı belirlenmiş veya tepkisel, efendi veya yırtıcı hayvanın yaratımı güçlülükten dolayı özgür veya etkindir. Efendinin yaratımı insanın tüm dar kafalılığını, köleliğini, korkunçluğunu ve biriktirdiğı gücü arkasına aldığı noktada bedenın köklü bir evrimine, üstinsana giden yolu açar. Üstinsan bir idealdir, dünyada henüz ortaya çıkmamıştır. Üstinsan için, o daha ortaya çıkmadan söylenebilecek çok fazla şey yoktur. Fakat en azından şimdiden onun kavramsal ikilikler olmaksızın yorum yapabilen ve eyleyebilen bir canlı olduğunu bilmekteyiz.

Bitki ile İnsan Arasındaki İlişkisi

Güç biriktirme ve güç harcama, kölelik ve özgürlük veya zayıflık ve güçlülük aşamaları bitkilerde ve insanlarda ortaktır. VanessaLemm "IsNietzsche a Naturalist?" makalesinde Nietzsche felsefesinin insan ve bitkinin özlerine dair yapılan yanıltıcı ayrımları ortadan kaldırmaya yönelik çabasına etkili bir biçimde işaret eder. VanessaLemm, Nietzsche'yi insanların kendileriyle bitkiler arasına koydukları bariyeri aşmaya çabalayan düşünürlerden biri olarak görmesi bakımından, MichealMarder'i takip eder (Lemm, 2016, S.63). Böylece, VanessaLemmMichealMarder'in bitki-düşünüş (*plant-thinking*) veya bitkisel düşünüş (*vegetalthinking*) kavramlarının Nietzsche'deki izlerini sürer. Lemm'in söz konusu makalesi Nietzsche'nin "insan bitkisi" (Nietzsche, 2001, §44) ve "milyonlarca çiçek açmış bir ağaç" (Nietzsche, 2005, §188) gibi kavramlarından nasıl bir düşünme olanağı çıkarılabileceğini tartışır.

Tüm canlıların ortak noktası yaşamdır. Nietzsche'de yaşam temelde bir ölçme ve değerlendirme eylemidir; bu insanlar ve tüm diğer organizmalar için böyledir (Lemm, 2016, s.

65). Ölçme, yorumlama ve değerlendirme gibi kavramlarla özdeş olarak kullanılacak şekilde, insanların bitki ve hayvanlarla ortak olan algı aygıtlarından meydana gelir. Canlılar duyularını aracılığıyla dünyayı değerlendirirler. Yaşam dünyayı perspektifsel olarak değerlendirir. Ölçme ve değerlendirme, bilinçte değil; diğer canlılarla ortak özelliğimiz olarak duyumlarda temellenir ve perspektifeldir. Bu durumda nesnellik ancak perspektifler çokluğu ile sağlanır. *Ahlakın Soykütüğü*'nde Nietzsche şöyle yazar: “Yalnızca bir görüş açısından [perspektiften] görme, yalnızca bir görüş açısından “bilme” vardır; ve bir konuya ilişkin ne denli çok duygulanıma söz hakkı verirsek, bir konuya ne denli çok ve farklı gözle bakmayı becerirsek, o konu hakkındaki “kavramımız”, “nesnellüğümüz” o denli eksiksiz olur”(Nietzsche, 2011, III §12). Evet, Nietzsche'ye göre, “bizim nesnellüğümüz” tüm türlerin, ırkların, sınıfların, cinsiyetlerin ve hatta bireylerin muhteşem sayıda perspektifinin bir sonucudur. Bu farkların temelinde yaşamın etkinliği ve değerlendirme dürtüsü yatmaktadır. Nietzsche *Şen Bilim*'de şunları yazar: “Kendi kendime keşfettim, geçmişteki insanlığın ve hayvanlığın, evet tüm tarih öncesinin ve duyumsayan varlıkların geçmişinin içimde şiir söylemeyi, nefret etmeyi, akıl yürütmeyi sürdürdüğünü”(Nietzsche, 2011ş, §54). Böylece Nietzsche'de bilgi duyumsayan, ölçen ve değerlendiren varlıkların elde ettiği perspektiflerin veya değerlendirmelerin toplamıdır; öznel ve duyumsamaya ilişkin perspektiflerin birikimi, başka bir deyişle “yaşamın totalitesi”dir (Lemm, 2016, s. 66).

Nietzsche, natüralizmi gereği, bitkilerin algı ve zihin niteliklerinin ötesine geçmeden, insan açısından, nasıl bir özgürlük felsefesi geliştirebildi? Yaratıcılık ve özgürlük imkânı tam da bitki ile insanın ortak özelliklerinden, başka türlü söylersek, canlılıktan veya bedenden kaynaklanmaktadır. Hatta özgürlük felsefesi tam da bitki, hayvan ve insan arasındaki özsel ayrımın reddedildiği yerde başlar. VanessaLemm, Nietzsche'nin natüralist özgürlük felsefesini açıklamak için, ilk olarak, iki tür natüralizm ayırt eder ve Nietzsche felsefesini organizmaları edilgin olarak gören kadenci bir natüralizme dâhil eden BrianLeiter'e karşı çıkar. Edilgin bir natüralizm Nietzsche'nin yaratıcılığı ve değerleri yeniden değerlendirmeyi öneren bir özgürlük felsefesine ters düşmektedir. Leiter'in natüralizmine göre, Nietzsche'nin felsefesi belli tip insanların nasıl ve niçin belli tip değerleri taşıdığını açıklamamızı sağlar. Leither “tip-olguları” kavramını öne sürmek, başka bir deyişle, insan davranışları ve değerlerini kalıtsal fizyolojik ve psikolojik özellikler tarafından belirlendiğini göstermek için bitkiler dünyasına başvurur (Lemm, 2016, s. 61). Ona göre, ağaçlar nasıl onların taşıdığı meyveler yoluyla açıklanıyorsa, insanlar da taşıdığı fikirler ve değerlerle açıklanır. Meyveler nasıl ağaçlardan

doğal bir zorunlulukla çıkıyorsa, belli fikirler ve değerler de belli insan tiplerinden aynı zorunlulukla çıkar. *Ahlakın Soykütüğü*’nde Nietzsche şunları demektedir: “Daha çok, bir ağacın meyve vermesine benzer bir zorunlulukla gelişir içimizde düşüncelerimiz, değerlerimiz, evet’lerimiz ve hayır’larımız, eğer’lerimiz ve acaba’larımız”(Nietzsche, 2011, Öndeyiş Ş2). Nietzsche kitabın devamında ise öncekinin aksine şunları yazar:

Ne var ki kendimizi bir de bu muazzam sürecin sonuna, oraya, ağacın en nihayet meyvelerini verdiği, toplumun ve onun görenek ahlakının, neyin oluşumuna yalnızca araç olduğunun gün ışığına çıktığı yere koyarsak; bu ağacın en olgun meyvesi olarak egemen bireyi buluruz karşımızda, yalnızca kendine benzeyeni, görenek ahlakının elinden yeniden kaçıp kurtulmuş olanı, “töreüstü” özerk bireyi (“özerk” ve “törel” birbirlerini dışlar çünkü) (Nietzsche, 2011, II Ş2).

Lemm ise buna paralel olarak Nietzsche’nin notlarından filozofun “meyvelerinden tahmin edilemeyecek ağaç” olarak bir bitki tipi yetiştirmekle yükümlü olduğunu alıntılar (Lemm, 2016, s. 62). Nietzsche bir tarafta bitkilere tipleri betimlemek üzere eğilen bir “kaderci” gibi görünmekteyken; diğer tarafta, bu kaderin sonuna giden egemen ve özerk bireyden bahseder. Bu bağlamda Nietzsche Leiter’i tip olgularına götürürken, Lemm’i özgür bir topluluk ve birey yaratma doğrultusuna sokar. Lemm Nietzsche’de belirlenmişlik ve özgürlük arasındaki gerilimi, organizmanın çevresiyle beslenme (*nutrition*) ve özümsemeye (*incorporation*) dayalı bir şekilde ilişkiye girmesinin ardından üremeye (*procreation*) ve yaratmaya (*creation*) dayalı bir biçimde ilişkiye girdiğini göstererek aşmaya çalışır. Başka bir deyişle, Lemm, Leiter’e karşı, bu güçlüğü organizmanın zamansal ve aşamalı bir varlık olduğu vurgulanarak aşılabilir olduğunu ve Nietzsche’nin son kertede kendine has bir özgürlük felsefesi geliştirdiğini başarıyla gösterir. Aynı zamanda belirlenmişliğin de özgürlüğün zorunlu bir önkoşulu olduğuna işaret eden bu zamansallıkbelirlenmişlikten özerkliğe doğru bir mücadeleyi veya özgürleşmeyi ifade eder.

Lemm’e göre, Nietzsche Aristoteles’in bitkisel yaşamı tanımlamak için kullandığı üç anahtar kavramı, yani beslenme (*nutrition*), büyüme (*growth*) ve üremeyi (*generation*) kendi yaşam tanımı açısından sahiplenir. Kuvvetler beslenme yoluyla birbirleriyle ilişkilendirilir. Nietzsche’ye göre, bitkisel ruhun beslenmesi, ilk aşamada, şeylerin özdeş olarak görülmesine bağlıdır. “Özdeşliğin kavranması türlerini koruması açısından insanların tamamlaması gereken ilk görevdir” (Lemm, 2016, s. 67). Beslenme daha çok öz-koruma ve çevreye uyum sağlamaya ilişkindir. Bu organizmaların düşük ve köle aşamasıdır. İnsandaki “bilinç” ve

“özne” kavramları da buraya işaret eder; başka bir deyişle, bunlar insanlığın tarih öncesi veya düşük aşamalarından miras kalmıştır.

Nietzsche'nin bitki incelemesinde ikinci basamak özümseme veya asimilasyondur; özümseme yaşamın bir tarafıyla alçak, diğer tarafıyla yüksek olmak üzere iki farklı aşamasına da işaret eder. Birincisi egemenlik arzusuyla ortaya çıkan beslenmedir ve özdeşlikler kurmaya dayanır. Organizma aşağı süreçlerinde kendini korumaya odaklanır; doğada özdeşlikler görür; istenci yalnızca hayatta kalmaya yöneliktir. Bu aşamada şeyler birbirlerine indirgenebilir halledir ve bir terazide birbirlerine göre tartılabilir birimlere dönüştürülür. Böylece değerler ve eylemler arasında kıyaslama yapılabilir. Bitkilerde bu süreci betimleyen Nietzsche, aynı süreci hayvanlarda da açıklar. Bir hayvan topluluğunda sürü egemenliği sürüye zarar verebilecek bireyleri sürüye uydurmaya çalışır. İnsan topluluklarındaki ceza da buna ilişkindir. İnsan topluluklarının düşük aşamalarında topluluk bireylerin topluluğa verdiği zarara özdeş cezalar uydurmuştur. Böylesi bir indirgeme toplulukların yüksek aşamalarında yiter. Yüksek insan toplulukları topluluğa verilen zararı görmezden gelebilir.

Bitkisel yaşamın daha yüksek biçimi olarak başka bir özümseme biçimi de vardır. Nietzsche arzuyu açlıktan ayırır ve başka türlü bir beslenme (*nourishment*) olanağından bahseder. Beslenme ve özümseme bir bakımdan çoklukta özdeşlikler bulmak anlamında organizmanın ilk biçimlerine, güç biriktirme aşamasına gönderme yapsa da diğer bakımdan açlıktan türemeyen bir arzu olarak organizmanın yüksek biçimlerine, güç harcama aşamasına doğru akar. Burada organizma açısından Darwinci bir yaşamı koruma için mücadele etme anlayışının ötesinde gücü yayma veya ifade etme için bir arzu veya çabadan söz edilmektedir. Egemenlik için beslenme ve özümsemenin ötesinde Nietzsche'nin “soylulaştırıcı aşılama” (Nietzsche'den akt. Lemm, 2016, s. 69) (*ennobling inoculation*) olarak ifade ettiği, ilişkiye girilen şeyi yükseltme, çeşitlendirme ve çoğullaştırma yüksek tiplerin eylemidir. Nietzsche'nin arzu kavramı tatmin bilmeyen bir özümseme arzusundan kaynaklanır. Bu noktada arzuyu (*desire*) açlık veya eksiklik güdülemez. O sürekli özümsemek, gücünü yaymak ve ifade etmek isteyen bir kuvvettir. Eksik olan bir organizma değil; “harcamaya yönelmiş taşan güç” (Lemm, 2016, s. 70) eylemde bulunur. Bu noktada arzu yöneldiği şeye egemen olmanın ötesinde onu egemen olunamayacak bir şey haline getirmek ister. Böylece beslenme ve özümsemenin egemen olma ve çoklaştırma (veya çeşitlendirme) olarak iki ayrı yönü ortaya çıkar. Makalemiz açısından bu iki aşama kölelik ve özgürlük aşamalarıdır.

Nietzsche'deki güç düşüncesi mutlak bir egemenlik isteğine tekabül etmez. Bir kuvvetin diğer kuvvet üzerinde sabit ve kalıcı bir egemenlik kurması arzu edilemez. Böylesi bir sabitlik yaşamın çokluğu açısından imkânsızdır. Her boyun eğiş bir direniş olarak görülmelidir. Güç kendi güç artışı açısından eşitleyerek hâkim olduğu bir şeyi çoklaştırarak elinden kaçmasına neden olur ki; bu güç oyunu dindirilemeden sürsün. Nietzsche *Güç İstenci*'nde şöyle yazar “bir kuvvet kendisini ancak ona direnen üzerinde yayabilir” (Nietzsche,1968, §694). Bu güç istencinin temel paradoksudur. Güç ancak kendisine karşı bir direnişte kendisini ifade eder. Böylece bir kuvvet kendisiyle beraber, kendisine direnen güçleri de beslemek ve çeşitlendirmek zorundadır. Yine bu barışçıl ve ideal olmayan ama verimli olan karşılıklılık ilişkisi hastalıkla sağlık arasında da hüküm sürer. Nietzsche aşağı, bayağı ve hastalıklı olanla da bu tarz bir ilişki kurar. Nietzsche soylu insanın düşmanına hürmet ettiğini belirtirken, kuvvetler arasındaki karşılaşmanın verimli ve tehlikeli doğasından söz etmektedir. Her zaman güçlü bir düşman şarttır, her zaman direnecek ve mücadele edilecek saygıdeğer düşmanlar aranmaktadır.

Beslenmenin yüksek düzeyi çeşitlendirici ve tehlikeye atılmaktan çekinmeyen bir belirsizlik sürecini yaratır. Nietzsche *Putların Alacakaranlığı*'nda şöyle yazar: “Deha—yapıtlarında, eylemlerinde—zorunlu olarak bir savurgandır, k e n d i n i h a r c ı y o r o l u ş u d u r, büyüklüğü... Kendini koruma içgüdüğü adeta askıya alınmıştır; coşup taşan kuvvetlerin devasa basıncı ona böyle her türlü korumayı ve dikkati yasaklar”(Nietzsche, 2010, §44). Yüksek tip insanın, dehanın veya hediye veren kişinin harcadığı şey uzun bir zaman boyunca tam da dar kafalılık ve bayağılık ile biriktirilen “muhteşem sayıda güç rezervi”dir (Lemm, 2016, S.70). Tıpkı “bir nehrin kıyılarının dışına taşmasının, isteği dışında oluşu gibi” yüksek tipte kişi etrafına belirsiz ve tehlikeli bir verimlilik getirir(Nietzsche, 2010, §44). Burada etkinlik, aşkın bir projeye ya da bitki ve hayvan oluşu aşan bir aşkınsal bilince başvurmaksızın, felsefeye dâhil edilmeye çalışılır. Lemm özümsemenin bu aşamasıyla değer yaratma arasında bir ilişki görmektedir. Nietzsche'deki etkin veya güçlü kişiyi anlamak için etkin bitkisel yaşam ile değer yaratan insan arasında bir bağ kurulmalıdır.

Lemm bitki ile insan ilişkisinde beslenme ve özümseme olarak yaşam kavrayışının en önemli yönünün, yani yaratıcılığın ve biçim vericiliğın, gözden kaçırıldığını öne sürer. Lemm Nietzsche'nin not defterlerinden şöyle bir alıntı yapar:

Fethetme- *güç fazlasının* doğal bir sonucudur: bu **yaratma** ve **üretme** ile, yani yabancı şeyde (*fremdenStoff*)kişinin kendi imgesini özümsemesi ile, aynı şeydir. Bu

nedenle, insan yaratmalı, yani, *yüksek oluşunu* diğerlerine geçirmelidir, bu onların öğretmen ya da **sanatçı** olarak görevi olmalıdır (Akt. Lemm, 2016, s.70-71).

Nietzsche'nin özgün yanı biçim yaratıcı kuvveti, yaratıcı değerlendirme ve yorumu doğal ve maddi süreçlerin içine yerleştirmesidir. Güç harcama güç fazlasından gelir. Söz konusu bu yetenekler, tam da maddi varlıklar, hayvanlar ve bitkiler olmamızdan türemektedir. Yaratıcılık söz konusu bu varoluş tarzlarını aşan bir varlık tipi olmak bakımından yalnızca insana atfedilmemektedir. Lemm Nietzsche'nin not defterlerinden yine şöyle bir alıntı yapar: "İnorganik baştan aşağı bizi *koşullar*: su, hava, yer, toprak, elektrik ve benzeri. Bizler bu koşullar altında olan bitkileriz"(Akt. Lemm, 2016, s.71). Burada koşullanma bitkilerin çevresi tarafından koşullanması anlamına gelmez. Nietzsche inorganik maddeler toplamı olan bir canlılığın etkinlik yetisine işaret etmektedir. Çünkü bitkiler, Nietzsche için, yaşanması zor koşullarda yayılmaya ve büyümeye devam edebildikleri için önemlidir. Nietzsche zorlu koşullarda büyüyen bir bitki ile yorumlamada bulunan bir düşünürü karşılaştırır. Ona göre düşünür de, bitki gibi, bilinmeyen ve belirsizliğin peşinde toprağını terk eder ve yine de gururlu bir şekilde ayakta kalmayı başarır. Böylesi kahramanca bir çaba bitkilerle insanları birbirine bağlar.

Nietzsche ahlaki yaşamın normatif karakteri olarak düşünür. Geleneksel felsefe bir takım aşkın idealleri ve evrensel soyutlamaları yaşama dayatırken, Nietzsche yaşamın içkin normativitesinden çıkan değerlerin peşindedir. Yaşamın normativitesi tek bir varoluş tarzından çıkarsanamaz. Bu nedenle, yaşamın gerçek karakteri veya yaşamın totalitesini keşfetmek için insana, bitkiye ve hayvana birlikte bakılmalıdır. Böylece bitkiler ve hayvanlardan yaşamın korunmasının ve gelişiminin kuralları toplanabilir. Son kertede, bizler farklı tarzlarımızla birlikte, ortak bir yaşamı paylaşmaktayız. Buna paralel olarak, insan türü içerisinde de farklı dinlerin ve ırkların tarihlerine karşılaştırmalı bir şekilde bakılabilir. Nietzsche türlerin, ırkların ve halkların tikel tarihleri içerisinde kendi gelişimleri açısından farklı ihtişam ve çöküş anlarının araştırılmasını önerir. Böylece yaşamın totalitesi hakkında daha "nesnel" bilgi elde edilebilir. Daha da ötesinde farklı tiplerin "koyduğu" farklı değerler görüldüğünde değerlerin ne kadar olumsuz olarak yaratıldığı fark edilebilir. Fakat değerlerin değeri, dışsal bir kıstasa başvurulmadan, bir güç miktarı olarak beden tarafından güçlü bir anda mı, yoksa zayıf bir anda mı koyulduklarına göre belirlenir. Evrendeki sonsuz değerler karmaşası içerisinde, muhteşem bir güç birikiminin sonucu olarak, insanlığa daha yüksek bir değer koyulmak zorundadır. Lemm'e göre, Nietzsche insanlığa yeni tarzda ve Hıristiyanlık

sonrası bir sorumluluk yükler (Lemm, 2016, s.71). Bu açıdan geleneksel anlamda olmasa da, Nietzsche'nin felsefesi yine de bir sorumluluk ve özgürlük felsefesidir. Ona göre, insanın sorumluluğu geleceğin insanını yaratma, hatta insanı aşma sorumluluğudur.

Nietzsche'ye göre, gücün nihai hedefi gücün harcanması, başka bir deyişle, üremedir. Güç harcamasının bir ekonomisi vardır. Doğada herkesin güç harcaması kabul edilemez. Sürü değer yaratacak ve gücü verimli kullanacak bir yüksek bireye yatırımını yapar. Nietzsche'nin yaratma ve özgürlük projesinde yaratımı gerçekleştirecek olan soylu tipler olsa da, bu ortamı yaratacak olan ve özgür yaratımı destekleyecek olan son kertede kolektivedir(Lemm, 2016, s. 78). Nietzsche'nin nadir şekilde olumlu referanslarla bahsettiği bir düşünür olan RalphWaldoEmerson*Yaşamın İdaresi*'nde şöyle yazar: "Doğa tek bir kavun için elli tane kötü kavun yapar"(Emerson, 2016, s. 199). Nietzsche bitkileri yüksek örnekler üretmek için çabalayan organizmalar olarak düşünür. Bitkiler en güzel çiçeğin üretimi için mücadele eder. Büyük işler doğada her zaman maliyetlidir. Bunun maliyetini karşılamak için tür toplu halde çalışır. İnsanlığın verimli hale gelebilmesi için değer yaratmak, bitkilerde olduğu gibi, insanda da amaç olmalıdır. "İnsan belli istisna tiplere neden yatırım yapmalıdır?" sorusuna, "değer koyan bu tiplerin insanlığa amaç ve anlam kazandıracığı" cevap olarak verilebilir. Türlerin alçak dönemlerinden kalma kendini koruma içgüdü, doğal ve sağlıklı bir içgüdü olmakla beraber, türün yüksek aşamalarında gelişimin önünü tıkar. Gelişim tehlikeli süreçlere yol açsa bile, insanlık kendine güvenen bir tavırla belli risklere girebilmelidir. Gücün harcandığı, güç fazlalığının olduğu, yüksek dönemlerde belli soyut ilkeler ve antitezler, ortaya çıkabilecek "şer" ve tehlikelerin karşısına birer kozmik veya ahlaki norm olarak koyulamaz ki; tam da bu soyut ilkeler ve antitezlerin kaynağı bir çeşit "şer"dir. Bu dönemlerde nesillere bir belirsizlik ve öngörülemezlik hâkimdir. Bu dönemlerde değer yaratma, çeşitlilik ve parçalanmanın verimliliği baş gösterir.

İnsan Hayvanı

Nietzsche'ye göre, açıktır ki, insan her şeyden önce bir hayvandır. O *Deccal*'de şöyle yazar: "Akıllandık artık. Her bakımdan daha alçakgönüllü olduk. İnsanı artık "tin"den, "tanrısallık"tan türetmiyoruz. Onu, geri, hayvanların arasındaki yerine koyduk"(Nietzsche, 2008, §14). Fakat asıl mesele şudur: İnsan nasıl bir hayvandır? Aynı bölümün devamında Nietzsche insan için hem "en güçlü hayvan" hem de "en hastalıklı hayvan" demektedir. Nietzsche'deki bu çelişki ancak onun güç (veya kültür) açısından en yüksek anların en düşük

anlardan türediğini bildiren trajik felsefesine bakılarak çözülebilir. İnsan içgüdüleri sapmış, bedeni merkezsizleşmiş ve belleği parçalanmış bir hayvan olduğundan ötürü hastalıklı, yeniden bellek kazanmak ve bedenini yeniden organize etmek için verdiği korkunç mücadeleden dolayı da en güçlü hayvandır.

Nietzsche güç/beden felsefesini veya ahlaki natüralizmini bir soykütük çalışması içerisinde geliştirir ve güç/beden ile değerler arasındaki ilişkiyi kendine has bir tarih anlatısı aracılığıyla sunar. Nietzsche'ye göre, iyi ve kötünün kökeni eyleyenin dışındaki insanlardan, iyinin "hayır" yaptığı insanlardan, kaynaklanmaz; bu nedenle de diğerkâmlık bir değer ölçüsü olarak alınamaz. İnsanın tarih öncesinde iyiyi ve kötüyü adlandıranlar diğer insanlar değil; soylular ve hâkim ırk ve sınıflardır. Bu ırk ve sınıflar kendilerine ait özelliklerden olumlu adlar ve sıfatları; başka bir deyişle, "iyi"yi türetirler. Kendilerine benzemeyenlerin özelliklerini de olumsuz adlara ve sıfatlara verirler; onları kötü olarak değerlendirirler. Soyluların ve savaşçıların iyiye ve kötüye dair belirlemeleri uçucu ve esnektir, başka bir deyişle, bir "aşkınlık" kazanmamıştır. Fakat rahiplerin hâkim sınıf olması işleri değiştirir. Rahipler iyi ve kötü arasında ruh üstünlüğüne ve metafizik ikiliklere dayalı aşılama bir ayırım koyarlar. Onlar iyiyi ve kötüyü (ing.*goodandbad*) hayır ve şerre (*goodandevil*) çevirirler. Rahipler iyiliği kutsallıkla, kötülüğü de günahkârlıkla özdeşleştirirler. Ve kendileri, iyiliğin kutsal temsilcileri olarak, sürü içgüdüünün tüm işkencelerini misliyle artırır. Nietzsche insanların rahiplerle birlikte "kötüleşmek" ve "derinleşmek" suretiyle daha da güç biriktirdiğini, başka bir deyişle, daha tehlikeli bir hal aldığını belirtir.

Rahipler söz konusu olduğunda her şey daha tehlikeli bir hal alır, yalnızca tedavi yolları ve yöntemleri değil, gurur, öç, kurnazlık, taşkınlık, sevgi, hükmetme arzusu, erdem, hastalık da öyle; ama şunu da eklemek gerekir ki, insanoğlu ancak bu *özünde tehlikeli* varoluş biçiminin, bu ruhban varoluşunun oluşturduğu zemin üzerinde *ilginç bir hayvan* haline gelmiş, ancak bu zemin üzerinde insan ruhu daha üst bir anlamda *derinlik* kazanmış ve *kötü* olmuştur - ve evet, bunlar da insanın diğer hayvanattan olan şimdiye kadarki üstünlüğünün iki temel biçimidir! (Nietzsche, 2011, I. §6)

Nietzsche'ye göre, rahipler dünyevi veya bedensel özellikleri bakımından en zayıflar; en zayıf olmakla birlikte en tehlikeli varoluş tarzlarıdır. Şövalye özelliklerinde savaş oyunları, dans, bedensellik, neşelilik, maceracılık söz konusuysen rahip kurnaz, kindar, beden karşıtı ve asık yüzlüdür. Rahipler savaşçıların verebileceğinden çok daha fazla zarara yol açarlar. Onlar doğrudan soylu ve dünyevi değerlere saldırır, dünyevi değerler hiyerarşisini altüst ederler.

Rahiplerin saldırısı içseldir ve doğrudan vicdanı hedef alır. Nietzsche'nin ahlaki natüralizmi veya soykütüğüne göre, değerlerin bu alt-üst edilışinde bedensel ve güce dair bir amaç bulunmaktadır. Değerlerin bu vasatlığının altında yaşamın aşırı güç biriktirmesi yatmaktadır. Değerler değerini bir idealden değil; bedenlerin ve kuvvetlerin birbirlerine karşı mücadelelerinden alırlar. Peki, bu nasıl gösterilebilir? Nietzsche'ye göre, Yahudi halkı savaşı ve çiftçi kastlarını kaybedince, elinde yalnızca rahipler ve aşağı tabakalar kalmıştır; Hıristiyanlık tam da bu toprakta yeşermiştir(Nietzsche, 1968, §184). Başka bir deyişle, Yahudiler dünyevi ve fiziksel üstünlüğünü kaybettiği bir dönemde, Musevilik vasıtasıyla diğer halklara karşı mücadele aracı olarak kutsallığı icat etmiştir. Musevilik'te kutsallık, savaşı halkların gücüyle savaşmak anlamında, bedene karşı bir hınca ve kurnazca bir mücadeleye dayanır; hıncın belirleyici bir fikir haline gelmesiyle, aşkınlık beden ve fiziksel gücün karşısında zaferini ilan eder. Hıristiyanlık ise, bu hınca karşı, tam da bu hıncın kendisinden, evrensel bir sevgi yaratmış; böylece hıncı evrenselleştirmiştir. Hıristiyanlığın "sevgi"si ve zayıfın iktidarına yönelik propagandası paganların değerler hiyerarşisine, güçlü sınıflara ve değerlere karşı "kutsal" bir savaşın sonucudur(Nietzsche, 2011, I. §8). İsa'nın maruz kaldığı işkence sahneleri ve şehitlik kültü, bu inancın ve sevginin tam da kandan, acıdan ve zulümden kaynaklandığını gösterir. Nietzsche'ye göre, saldırgan güç kendini açıkça ifade edemediği noktada, gizlenmek suretiyle, hınca dönüşür; tepkisel bir savaşa neden olur.

Hıristiyanlığın hıncı olarak sevgisi ne anlama gelir ve kime miras kalır? Nietzsche, cezanın işlevinin, sarışın canavarı veya pagan yırtıcı hayvanı ehlileştirmek ve belleği zayıf bir hayvan olan insana bellek kazandırılmak olduğunu iddia eder. Suç ve ceza ilişkisinin temelinde borç ve alacak ilişkisi vardır(Nietzsche, 2011, II. §8). Kişiyi suçunun "eşdeğeri" kadar acı çektirilip ve işkence edilerek; kişi hesaplamalar dünyasına sokulur. Ona bir bellek ve vaatte bulunabilme yeteneği yüklenir. Her yaptığı için eşdeğeri kadar topluma borçlu olduğu ona bildirilir ve böylece "suçlu" eylemlerinin öngörülemezliğinden kurtarılıp, bir hayvan olarak ehlileştirilmiş hale getirilir. Bilinç, özne, özgür istenç ve vicdanın kaynağı bu ıslah etme tekniğidir, başka bir deyişle, sürü içgüdüsünün işkencesidir. Böylece suçlu, bilinç aracılığıyla eylemlerinden sorumlu tutulabilir. Nietzsche'ye göre, Musevilikte diğer uluslarla bir savaş yöntemi olarak bedene yöneltilen hıncı, Hıristiyanlıkla birlikte kişinin kendi bedeniyle mücadele yöntemine çevrilir. Hıristiyanlıkla suçluya bir vicdan rahatsızlığı yüklenir. Ceza bir vicdan azabı yaratma meselesine dönüşür. Aksine, insanın tarih öncesinde ceza suçluyu suçluluk duygusundan arındırma işlevi görürdü; çünkü suçlu suçundan dolayı onu

cezalandırıcı adalet mekanizmasının acımasızlığını keşfederdi (Nietzsche, 2011, II. §8). Hıristiyanlıkla birlikte sürünün yırtıcı hayvana işkencesi yüksek değerler olarak deneyimlenir. Fakat Hıristiyanlıkta bile, o uysal değerler altında büyük bir işkence ve zulüm bulunabilir. Dinin, uygarlığın ve değerlerin bu “korkunç” boyutunu unutan modern çağlar insanın “derinleşme” tarihinin “kötüleşme” ile bağını iyice gözden geçirir. Modern çağlar, Hıristiyanlıktaki kişinin kendi bedenine karşı verdiği mücadelenin mutlak zaferine işaret eder. Hıristiyanlığın değerleri modernitede, Kilise ve rahipler olmaksızın, egemen hale gelir. Sürü içgüdü, artık başında bir çoban olmaksızın, yönetimi ele almıştır.

Nietzsche ters dönmüş değerlerin bedensel kökenini takip ederek oradan bir umut devşirir. İnsandaki köle ve sürü hayvanı içgüdüünün geldiği metafizik boyut dünyayı tümüyle baş aşağı algılayabilme seviyesine ulaşır. Nietzsche’ye göre, insanın ulaştığı bu vizyon hem en hastalıklı çağı hem de bir geleceği, hem bir krizi hem de olanağı içerisinde taşır.

Ama bununla, insanlığın bugün bile atlatamamış olduğu, en vahim ve en dehşetli hastalığın yolu açıldı; insanın *insandan, kendinden* acı çekmesi: hayvan olarak yaşadığı geçmişinden zorla koparılmasının, yeni durumlar ve varoluş koşulları içine düşmesi ve adeta yuvarlanmasının, o ana kadar kuvvetinin, hazzının, korkunçluğunun temellerini oluşturmuş olan içgüdülere karşı açılmış savaşın sonucu olarak. Öte yandan bu kendine karşı dönmüş, kendine karşı cephe almış hayvan ruhu olgusunun beraberinde yeryüzüne ne denli yeni, derinlikli, duyulmadık, muammalı, çelişkili ve *gelecek vaat eden* bir şey getirmiş ve böylece yeryüzünün görünüşünü önemli ölçüde değiştirmiş olduğunu da hemen ekleyelim (Nietzsche, 2011, II. §16).

Nietzsche’ye göre, insanın yumuşamasının kökenindeki hayvansallığa veya bedenselliğe yapılan işkence daha güçlü bir şekilde patlak verecektir. Nietzsche’nin kehanetlerindeki Avrupa’yı altüst edecek savaşların anlamı burada yatmaktadır. Yumuşamayla birlikte nihilizm aşamasına girmiş Avrupa, yeni bir seçimle yüz yüze kalacaktır. Modernite nihilizmin son aşamasıdır. Bedenselliğin ve oluşun reddedilmesi ve ona karşı “hakikat”in koyulmasıyla başlayan nihilist süreç, “hakikat”in değerinin düşmesiyle son aşamalarına gelmiştir. Nietzsche nihilizmi biri içine kapanık diğeri saldırgan olarak tanımlanabilecek, sırasıyla edilgin ve etkin nihilizm olmak üzere ikiye ayırır. Edilgin nihilizm insanın korkunç ve tehlikeli gelişimini unutup kendisini “merhamet” duygusunun kurtarıcılığına bırakmış, tepkiselliğin eylemsizliği olarak, Avrupa Budizm’ini veya Schopenhauer’ı işaret eder. Etkin nihilizm ise kendisiyle birlikte Hıristiyan, modern ve demokratik değerlerin hepsini batışa götürecektir tepkiselliğin

son eylemine, belli bir oranda Nietzsche'nin kendisine işaret eder. Nietzsche saldırganca bir etkin nihilizmi, tepkisel de olsa bir çeşit etkinlik olduğu için, edilgin nihilizme üstün tutar. Fakat Nietzsche, nihai olarak, bu tepkisellik biçimlerinden öte bir olumlama felsefesinin yoluna girer.

Son kertede, insanlık arkasına aldığı hayvansallığın saldırganlığını, yine de barışla eşanlı olmayan; etkinlik, yaratıcılık ve olumluluğun hizmetine sokmalıdır. Buna ayak uyduramayanlar veya tepkisel kuvvetler nihilizm tehdidi altında birbirlerini yok edecek, yeryüzünden silineceklerdir. Çağlar boyunca biriktirilmiş güçle birlikte yeryüzünü saracak yeni bir tarzda yaratıcılık, olumluluk, çeşitlilik ve verimlilik hüküm sürecektir. İnsan güç biriktirme aşaması olarak zorunlu, korkunç ve köle geçmişiyle özgürlüğü, çeşitliliği ve güç harcamayı hak eder. Özgürlük hiç de barışçıl, güvenli ve uysal bir şekilde gelmez.

Özgürlük aşamasında insan olmaktan çıkan insan (ideolojik diyebileceğimiz bir şekilde) anti-tezler aracılığıyla eylemde bulunmaz. Aksine bu yeni canlıyı doğanın yönetici ve verimli içgüdüleri yönetir. Antitezler içerisinde, idealler ötesinde varolabilen üstinsanın anlamı budur. Nietzsche hayvan-insanın kendisini aşma, çevresiyle birlikte bedenini dönüştürebilme, başka bir bedensel biçime, yine de yeni bir canlılık biçimine geçme, hedefini önümüze koyar. Çağlar boyunca yapılan çileci deneylerin sonucunda her şeyin mümkün olabileceği (antitezler üstü), sentetik yeni bedenler türeyebilecektir. Hayvan-insanın korkunç ve köle geçişinin bize "vaat ettiği" budur. Değerler krizinin, nihilizmin ve hastalığın taşıdığı olanak yeni bedenlerin üretimidir.

Nietzsche'nin Güç Felsefesi ve Yeni Ekosistemler

Nietzsche'nin eserlerine bakıldığında, onun yaşamı ve değeri insan dışı doğal unsurlar üzerinden düşündüğü çok açıktır. Fakat şu çok açık değildir: Gerard Kuperus'un "An Ecology of the Future: Nietzsche and Ecological Restoration" metninde işaret ettiği gibi, Nietzsche insan-merkezli bir düşünceye karşı "kendimizi doğanın bir parçası olarak anlama" (Kuperus, 2017, s. 202) yoluyla "hayrın ve şerrin ötesinde bir ekoloji"ye veya gelecek ekolojisine katkı mı sağlar? Yoksa Micheal E. Zimmerman'ın ifade ettiği gibi, o yalnızca bir "natüralist insanmerkezcilik" (Zimmerman, 2008, s. 167) mi sergilemektedir? Nietzsche'nin insan ile bitki ve insan ile hayvan arasında kurduğu sıkı bağlardan ekosistem açısından nasıl sonuçlar çıkmaktadır?

Zimmerman, döneminin diğer Alman düşünürleri gibi, Nietzsche'nin doğaya olan ilgisinin "biyosferik doğa değil daha çok insan doğası"(Zimmerman, 2008, s. 166) ile ilgili olduğunu iddia etmektedir. Bu nedenle, ona göre Nietzsche'nin bir proto-ekolojist olarak görülmesinde zorluklar vardır. Nietzsche'nin aksine çağdaş ekolojistler temelde insanın dünyaya verdiği zarara karşı çıkmaktadırlar. Nietzsche ne kadar doğal metaforlar kullansa da onun "çağdaş çevreciliğin belli veçhelerine dair ciddi tereddütleri olurdu"(Zimmerman, 2008, s. 166) ve o çağdaş ekolojizmi çileci bir ideal olarak değerlendirirdi. Zimmerman'a göre, Nietzsche'nin doğaya dönüş çağrısı ve temel kaygısının hedefi "çevresel yıkım ve *ecocide*'den değil; dejenerasyondan ve *nihilizmden* nasıl kaçınılacağıdır" (Zimmerman, 2008, s. 167). Ona göre Nietzsche, basitçe, son kertede doğanın tümüne egemen olmak isteyen insanı, doğal içgüdülere başvurarak meşrulaştırmaya çalışır; ancak birkaç üstün bireyi üretmek için doğaya dönüş çağrısı yapar ve daha ileri bir noktada ise teknolojik moderniteyi kucaklar. Zimmerman'ın Nietzsche'sinde, teknolojik modernite insanın doğa üzerindeki egemenliğinin koşuludur. Nietzsche için temel mesele insanın toplu mobilizasyonudur. İnsanı diri ve dinamik tutacak amaçlar aranmaktadır. Zimmerman, Heidegger okumasından yola çıkarak, Nietzsche'nin güç istenci kavramının yirminci yüzyılda kendisini olağandışı yeni organizasyonlar ve dünyayı titanik bir endüstriye çevirebilecek kapasitedeki işçi-askerler olarak dışa vurduğunu ifade eder(Zimmerman, 2008, s. 180). Bu bakımdan Zimmerman'a göre Nietzsche'de insan dünya egemenliğine gebe bir varoluş biçimidir. Nietzsche'nin *Gezgin ve Gölgesi*'ndeki şu ifadeleri ilginç bir şekilde ekolojist yaklaşımlara da insan-merkezci yaklaşımlara da yorulabilir:

Sizin, dünyanın aşırı kalabalıklaşması olarak, ihtiyarca bir miyoplukla korktuğunuz şey, daha umutlu insanlara büyük bir görev vermektedir: insanlık bir gün tüm dünyaya gölge salan, hepsi bir arada meyveleşecek olan milyonlarca çiçek açmış bir ağaç olmalı, ve dünya da bu ağacın beslenmesi için hazırlanmalı. Şimdiki henüz küçük fidanın toparlanıp canlanmasını, bütünün ve bireylerin beslenmesi için sayısız kanallarda özsuynun dolaşmasını sağlamak, - bu ve benzeri görevler günümüzdeki bir insanın yararlı mı, yoksa işe yaramaz mı olduğunun ölçütünü verir. Görev olağanüstü büyük ve üretlidir: hepimiz ağacın zamanından önce çürümemesi için katkıda bulunmak isteriz! (Nietzsche, 2005, §188).

Kuperus ise, Zimmerman ile benzer bir şekilde, Nietzsche'nin geleneksel ekolojik restorasyon teorilerine uzak olduğunu ifade eder. Ama Kuperus, "Nietzsche bir proto-

ekolojist mi, değil mi?" tartışması yapmak istemez. O Nietzsche'nin görüşlerini "ekolojik restorasyon alanına uygular" (Kuperus, 2017, s. 201). Geleneksel ekolojik restorasyon yaklaşımları insanın doğayı bozmadığı bir zamana geri dönüş anlamına gelirken, Kuperus'a göre, Nietzsche'de doğanın kurtuluşu "daha önce hiç bulunmadığımız bir şeye geri gitme" (Kuperus, 2017, s. 211) anlamına gelir. Zimmerman'a göre Nietzsche bir ilerlemecidir ve onun için tüm dejenerasyonuyla insan en umut verici canlıdır. Fakat Kuperus, Nietzsche'de, yön kavramlarını çelişkili bulur, onun için "tüm yönler yok olmuştur" (Kuperus, 2017, s. 213). Nietzsche için yüksek ve ileri, alçak ve geri gibi kavramlar birbirinin yerine kullanılabilen diyalektik ötesi kavramlardır. Nietzsche'de "kendini aşma basit bir diyalektik adımdan daha fazlasını gerektirir" (Kuperus, 2017, s. 203). Gerçekten de Nietzsche yaratıcı, trajik ve belirsiz bir kendini aşma hamlesi arar. Bu trajik devinim felsefenin insan merkezci ve insan biçimci tarzlarından kurtulma ile gerçekleşebilir. Başka bir deyişle, Nietzsche merkezine insanın varoluş problemlerini alsa da onun bir bitki veya hayvan oluşa bağlanma ile etkinlik düzeyini artıracığına inanmaktadır. Nietzsche'nin trajik hamlesi hem canlı oluşa hem de geleceğe yönelik olmak bakımından çift taraflıdır. Zimmerman maymun-insan-üstinsan arasındaki ilişkiyi gerçek anlamda bir ilerleme olarak düşünüp, Nietzsche'nin insan egemenliği anlamında "belli bir çeşit ilerleme kavrayışını kucakladığını" (Zimmerman, 2008, s. 167) ifade ederken; Kuperus'a göre, Nietzsche "dikey bir metaforun aksine" (Kuperus, 2017, s. 203) insanın maymunla üstinsan arasında köprü olduğuna dair yatay bir metafor kullanır. Aşma başka bir türü belli bir ereğe yaklaşmak anlamında "geçmeye" değil; çokluğa, çok yönlülüğe ve verimliliğe yönelmiş bir aşmadır. Bu makalede bitki ve hayvan ile insan arasındaki ilişkileri incelerken görüldüğü üzere, Nietzsche'nin insana ve tüm canlılara gösterdiği yol yüksek aşamalarda üreme, çeşitlenme ve çoklaşmadan geçer; yüksek aşamalar belli bir yola ve değere değil, değerler ve yollar çokluğuna, belirsizliğe ve tehlikeye işaret eder.

Kuperus, modern ekolojik restorasyonlar tartışmasında, "yeni ekosistemler" [ing.*novelecosystems*] yaklaşımının Nietzscheci bir tutumu kabul edebileceğini yazar (Kuperus, 2017, s. 214). Yeni ekosistemler anlayışı Nietzscheci bir gelecek ekolojisine uyabilir. Geleneksel ekolojik yaklaşımlar "insan yapımı zarar ve sıkıntıları geri almaya çalışır" (Kuperus, 2017, s. 214) iken; yeni ekosistemler anlayışı insan elinin değmediği ekosistemleri arzulamak yerine "bazı ekosistemlerin sonsuza dek kaybedildiğini kabul ederek ilerlemeci şekilde düşünür" (Kuperus, 2017, s. 214). Yeni ekosistemler bakış açısından yerli olmayanlar da dahil tüm türler yeni ekosistemlerin parçası olarak kabul edilmelidir. "Biz yanlışlıkla yeni türlerle

tanışmaktan tut küresel iklim değişikliğine yol açmaya kadar sıkıntılar ve yıkımlar aracılığıyla doğanın bir parçası olabiliriz” (Kuperus, 2017, s. 214). İnsan eylemi her durumda hem doğa karşıtı hem de doğanın içinde, hem geçmişe yönelik hem de geleceğe yönelik olacaktır. Kuperus “bu yeni ekosistemler anlayışının zehirli fırtınaları, kirlenmiş hava ve suyu, farklı ve daha uç iklimleri... destekleyen ekosistemleri hedeflediğini” (Kuperus, 2017, s. 215) belirtir ve Nietzsche’yi böyle bir ekoloji anlayışına yakın bulur.

Sonuç

Nietzsche insanın tarihini iyilik (hayır) veya mutluluk arayışına dayandırmaz. Aksine, doğanın tümü gibi, insanın akıl ve inanç tarihi alabildiğine darkafalı, tehlikeli, işkenceci ve zalimdir. Nietzsche doğa, bitki, hayvan ve insanın tarihinden şerrin dışlanamayacağını, hatta tüm bu şer görülen şeylerin yaşamın yüksek içgüdüleri ve değerleri olduğunu gösterir. İnsanın tarihi açısından modern düşüncenin yadsıdığı şeyler beden, olumluluk, etkinlik ve yaratım altında toplandığında yeryüzünde daha verimli bir çağ başlayabilir. İnsanın yüksek çağları, tüm krizleriyle birlikte yeni bir hamle beklemektedir. Nietzsche hayır ve şerre kayıtsız tehlikeli, belirsiz ve trajik bir hamle fikri ortaya koyar. Trajik felsefe yaratıcı ve olumlu olmakla çeşitli antitezlerin ötesine geçen bir etkinliği önermektedir. Soylu doğası gereği hem cömert hem yıkıcıdır. Üstinsan, insanın tüm güç birikimini (köleliğini) arkasına almak suretiyle misliyle tehlikelileşmiş biçimindedir; o hem “çevresine” yönelik yüksek düzeyde verimli hem de sömürgeci. O emir vermeyi ve itaat etmeyi, her itaatte bir direnişin olduğunu bilir. Fakat bu noktada bir ayırım yapmak gerekiyor. İnsanın Aydınlanmacı ve idealist bir yaşamı denetim altına alma ve hesaplama istenci ile Nietzsche’nin bu egemenlik tutumunu arkasına alıp, onun sonuna giden trajik felsefesi farklıdır. Aydınlanma bir noktada ortak bir iyi adına yaşamın çeşitliliğini denetim altına alıp, bir çeşit sürü egemenliğini yüce kavramlarla örtmüş ve daimi kılmıştır. Hıristiyanlık ve Aydınlanma barış, akıl ve denge kavramları aracılığıyla belli bir egemenlik tarzını sabitlemeyi ve sonsuzlaştırmayı arzularak, vasatlığa tutunur. Nietzsche geçiciliklerden zevk alan ve bedeni seven soylunun egemenliğini, kendini çevresiyle birlikte tehlikeye atabilen, yok edebilen ve aşabilen, başka bir deyişle, kendine de düşman bir egemenlik olarak ele alır. Nietzsche güç biriktirme olarak egemenlik ve kölelik aşamasının, güç harcama olarak bu egemenliğin iptal edilmek suretiyle, sonunda yerini çeşitliliğe bıraktığı bir felsefe ortaya koyar. Bu bakımdan, Nietzsche’ye göre, özgürlük hak edilmelidir; hatta özgürlük yeterince köle kalmış bir insanlık tarafından hak edilmiştir. Bu

hayvanlarda yırtıcı hayvan içgüdüsüne, bitkilerde ise üreme ve yaratma aşamasına tekabül eder. Böylesi bir iktidar ve egemenlik anlayışı doğal dinamizmi sağlamak, sürekli kendini yenileyen iktidar ilişkileri kurmak, kendini yok etmek ve arzuladığı direnişleri artırmak açısından verimli, adil ve hoşgörülü olmak zorundadır. Kendini üremeye ve yaratıma, başka bir deyişle, tehlikeye ve çokluğa bırakmak zorundadır. Onun adaleti ve hoşgörüsü tehlike ve risk içinde oluştur, denge ve barış ideali değildir.

Bir toplumun kendisine bahşedebileceği en asil lüksü - ona zarar verenleri *cezasız* bırakma lüksünü olanaklı kılacak bir toplumsal *iktidar bilinci* hiç de düşünülemez bir şey değildir. "Bana ne benim bu asalaklarımdan," diyebilir toplum böylece, "varsın yaşasınlar, serpilip gelişsinler: ben bunu kaldıracak güçteyim nasıl olsa!"... "Her şey geri ödenebilir, her şey geri ödenmelidir" ile başlamış olan adalet, geri ödeyemeyecek olanların sıvışmasına göz yummakla ve - yeryüzündeki her iyi şey gibi kendi *kendini ortadan kaldırmakla son bulur*. Adaletin bu kendini ortadan kaldırması: kendini nasıl da güzel bir adla adlandırdığı bilinir - *bağışlama*; besbellidir ki bu, en güçlü olanın ayrıcalığı, daha doğrusu onun hukuk ötesi alanı olarak kalır (Nietzsche, 2011, II. §10).

İnsanın bugüne kadarki tarihi büyük bir oranda sürünün egemenliği ve şiddetiyle şekillenmiştir. İnsan yararcılık, dindarlık, milliyetçilik, demokrasi ve sosyalizm gibi çeşitli çileci ideal biçimleriyle toplumun ilkel bir kendini koruma içgüdüsüne hizmet etmiştir. Çileci idealler çeşitli ortak iyilik (hayır) biçimleri altında farklılıklara veya bedene işkence etmiştir. Özellikle eşitlik, barış, sevgi ve özgürlük gibi yüceltilmiş kavramlar altında savaşlar açılmış, işkenceler yapılmış ve sömürüler uygulanmıştır. Nietzsche "ahlakın soykütüğü" ile bu yüksek görünen ideallerin nasıl da hınca ve bayağı içgüdülere hizmet ettiğini ifşa etmeye çalışmıştır. Nietzsche her tür çileci idealin altındaki zalimliği *Ahlakın Soykütüğü'*nde şöyle ifade eder:

İnsanın kendine bir bellek oluşturmayı gerekli görmüş olduğu hiçbir seferde kan, işkence, kurban eksik olmamıştır; en tüyler ürpertici kurbanlar ve kefaletler (ilk doğan çocuğun kurban edilmesi de buraya girer), en iğrenç sakatlamalar (örneğin iğdiş etme), tüm dini kültlerin en zalimce törenleri (kaldı ki tüm dinler en temelde birer zalimlik dizgesidirler) - bütün bunlar, bellek geliştirmenin en etkin yolunun 'acı' olduğunu sezinlemiş olan o içgüdüden kaynaklanır. Tüm çilecilik öğretisi de bir anlamda buraya dâhildir (...) (Nietzsche, 2011, II. §3).

Nietzsche'ye göre, insanlığın tüm bu hastalıklı tarihi dünyanın daha büyük bir verimliliğine çevrilebilir. "Milyonlarca çiçek açmış bir ağaç" olarak insanlığın dünyaya verimlilik vermesine yönelmiş bir felsefe elbette insan merkezci olarak düşünülebilir. Fakat insan son kertede olduğu haliyle değil; kendini aşır, çoklaştırır, sentetik bir tür haline gelerek

dünyaya verimlilik getirebilir. Bu doğrultuda, Kuperus'un belirttiği gibi, Nietzsche'nin görüşleri farklı bir ekoloji anlayışına da yol açabilir. Nietzsche'nin üstinsan felsefesi insanın metafizik pozisyonunu yerinden etme bedene, canlılığa, duyuma ve çokluğa giderek(dönerek) başka bir küresel vizyon oluşturma meselesidir. Nietzsche çileci ideallerin yönünü doğada ve toplumda denge ve mutluluk arayan bir idealizmden, dengesiz ve belirsiz bir gelecekte "etkin ve yaratıcı bağlar nasıl kurulur?" meselesine çevirmiştir.

ORCID ID

Orkun TÜFENK

<https://orcid.org/0000-0002-7227-767X>**Declaration of Conflicting Interests**

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

- Emerson, R. W.(2016). *Yaşamın İdaresi*. Çev. Mustafa Tüzel. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kuperus G. (2017). "An Ecology of theFuture: Nietzsche andEcologicalRestoration". In: Kuperus G.,Oele M. (eds) *Ontologies of Nature*. ContributionstoPhenomenology (InCooperationwithThe Center forAdvencedResearch in Pheomenology), vol 92. Springer, Cham. 201-218.
- Lemm, V. (2016), "Is Nietzsche a Naturalist?": Or How toBecome a ResponsiblePlant". *Journal of Nietzsche Studies*, Spring, Vol. 47, No. 1. 61-80.
- Nietzsche, F.(2011). *Ahlakın Soykütüğü Bir Polemik*. Çev. Zeynep Alagonya. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Nietzsche, F.(2008). *Deccal*. Çev. Oruç Aruoba. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Nietzsche, F.(2005). "Gezgin ve Gölgesi". *Gezgin ve Gölgesi İnsanca, Pek İnsanca 2.Çev.* Mustafa Tüzel. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Nietzsche, F.(2001). *İyinin ve Kötünün Ötesinde(Bir Gelecek Felsefesini Açış)*. Çev. Ahmet İnam. İstanbul: Yorum Yayınevi.
- Nietzsche, F.(2010). *Putların Alacakaranlığı*. Çev. Mustafa Tüzel. İstanbul. Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F.(2011ş). *Şen Bilim (Ana metin 1)*. Çev. Ahmet İnam. İstanbul: Say Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich. (1968). *TheWilltoPower*. Trans. WalterKaufmannand R.J. Hollingdale, New York: Random House.
- Smith, D. W. (2003). "DeleuzeandDerrida, ImmanenceandTranscendence: TwoDirections in French Thought". *BetweenDeleuzeandDerrida*. Ed. P. Pattonand J. Protevi. Londonand New York: Continuum. 46-66.
- Zimmerman, M. (2008). "Nietzsche andEcology: A Critical Inquiry". In*Reading Nietzsche at the Margins*, eds. Steven Hicksand Alan Rosenberg, 165-185. West Lafayette, IN: PurdueUniversityPress.

ⁱ Nietzsche Schopenhauer'un bedeni ve fizyolojiyi önceleyen bir "kendinde şey" olarak düşündüğü istenç kavramını, tersine çevirerek, tümüyle bedensel bir kuvvet anlamında kullanır.